

УДК 340.0:340.1

Л. І. КАЛЕНІЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4068-4729>

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДСТАВ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Виокремлено та проаналізовано основні суттєві риси підстав, що звільняють від юридичної відповідальності, сформульовано поняття «підстави звільнення від юридичної відповідальності». Їх автор визначає як визначені законодавством обставини, за наявності яких особа, що порушила суб'єктивні права або вчинила правопорушення, не притягається до юридичної відповідальності.

До основних ознак підстав звільнення від юридичної відповідальності віднесено: 1) зв'язок з юридично значущою неправомірною поведінкою; 2) формальне закріплення на законодавчому рівні; 3) реалізацію спеціальним суб'єктом; 4) специфічні юридичні наслідки (за умови реалізації підстав звільнення від юридичної відповідальності держава відмовляється від застосування відповідних заходів державно-правового примусу).

Ключові слова: юридична відповідальність, звільнення від юридичної відповідальності, підстави звільнення, невідворотність відповідальності.

Kalenichenko, L.I. (2017), "General theoretical characteristics of the grounds for the relief of legal liability" ["Zahalnoteoretychna kharakterystyka pidstav zvilnennia vid yurydychnoi vidpovidalnosti"], *Pravo i Bezpeka*, No. 3, pp. 26–32.

Постановка проблеми. Одним із головних принципів покладення юридичної відповідальності є реалізація принципу невідворотності юридичної відповідальності. Цей принцип означає, що протиправна поведінка за будь-яких умов повинна неминуче тягти за собою відповідальність правопорушника – суб'єкта відповідальності. Якщо факт порушення суб'єктивних прав, учинення правопорушення або об'єктивно протиправного діяння (у визначених законом чи договором випадках) є, а відповідальність не настала, це підриває авторитет закону, системи законодавства й правоохоронної системи держави. Крім того, відсутність притяг-

нення винної особи до юридичної відповідальності за протиправну поведінку у визначеному законом порядку негативно впливає на формування та функціонування правосвідомості як особи, так і суспільства в цілому, обумовлює у суб'єктів правової поведінки виникнення впевненості у можливості коритись власним бажанням, а не нормативно-правовим приписам законодавства. Таким чином, зміст принципу невідворотності юридичної відповідальності у загальному вигляді полягає у тому, що ніхто без законних підстав не може бути звільнений від юридичної відповідальності за жодних умов.

У цьому контексті звернімо увагу на те, що в чинному законодавстві існує низка обставин, за наявності яких законодавець передбачає можливість звільнення особи від юридичної відповідальності. Такі обставини у загальнотеоретичній та галузевій юридичній літературі вчені-правознавці визначають як підстави звільнення від юридичної відповідальності.

Стан дослідження. На галузевому рівні обставини, що звільняють від юридичної відповідальності, й окремі їх види досліджували у своїх роботах Ю. В. Баулін, А. П. Дмитренко, Р. Я. Заяць, М. О. Кудратов, В. В. Колосовський, Н. В. Мірошніченко, В. В. Орехов, К. І. Попов, О. С. Шумков та інші. У свою чергу, на загальнотеоретичному рівні правова природа підстав звільнення від юридичної відповідальності перебувала у центрі уваги спеціальних наукових досліджень М. В. Вітрука, С. В. Медведєвої та ін.

У зв'язку з тим у цій статті автор поставив за **метою** виокремити та проаналізувати основні суттєві риси підстав, що звільняють від юридичної відповідальності, та сформулювати поняття «підстави звільнення від юридичної відповідальності».

Виклад основного матеріалу. Першою суттєвою ознакою підстав, що звільняють від юридичної відповідальності, на наш погляд, є те, що вони пов'язані з юридично значущою неправомірною поведінкою.

Правопорушення серед різних видів протиправної поведінки є прямою протилежністю правомірної поведінки, її максимально концентрованим виразом [1, с. 110]. Правопорушення – це суспільно небезпечне або суспільно шкідливе, протиправне, винне діяння деліктоздатного суб'єкта, яке тягне за собою юридичну відповідальність [1, с. 110]. Ми підтримуємо думку, що юридична відповідальність є логічним наслідком правопорушення, безглуздо визнавати діяння правопорушенням, одночасно не встановивши юридичну відповідальність за його здійснення [1, с. 110].

З огляду на зазначене, маємо підстави зауважити, що якщо немає факту скоєння правопорушення, то немає й підстав для притягнення особи до юридичної відповідальності. У свою чергу, якщо немає підстав для притягнення особи до юридичної відповідальності, то немає необхідності у встановленні та реалізації підстав, що виключають юридичну відповідальність. Овже, сенс підстав, що звільняють від юридичної відповідальності, втрачається за умови відсутності правопорушення. Такий стан речей дозволяє стверджувати, що підстави, які звільняють від юридичної відповідаль-

ності, пов'язані з правопорушенням як юридично значущою неправомірною поведінкою.

Другою суттєвою ознакою підстав, що звільняють від юридичної відповідальності, на наш погляд, є те, що це обставини, визначені в кримінальному, адміністративному або цивільному законодавстві та інших його галузях.

Так, наприклад, загальна частина Кримінального кодексу України передбачає такі види звільнення від кримінальної відповідальності: 1) у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45); 2) у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46); 3) у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47); 4) у зв'язку зі зміною обстановки (ст. 48); 5) у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49) [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 1 закону України «Про застосування амністії в Україні» амністія є повним або частковим звільненням від відбування покарання осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, або кримінальні справи стосовно яких розглянуті судами, але вирoki стосовно цих осіб не набрали законної сили [3]. З огляду на зазначене положення нормативно-правового акта маємо підстави зауважити, що амністія у кримінальному праві належить до підстав звільнення особи від відповідальності.

У цьому контексті звернімо увагу на те, що у загальнотеоретичній літературі деякі автори до підстав звільнення від юридичної відповідальності відносять акт про помилування [4, с. 481]. А ось О. О. Житний, В. Т. Маляренко з А. А. Музикою та С. М. Школа вважають, що, виходячи з природи юридичної відповідальності й покарання, помилування слід віднести до виду звільнення від покарання [5; 6], а не від юридичної відповідальності. О. О. Житний стверджує, що помилування означає звільнення від покарання або пом'якшення останнього, що не дозволяє розглядати його як правову підставу звільнення від кримінальної відповідальності [7].

Аналіз нормативно-правових приписів Положення про порядок здійснення помилування [8], затвердженого указом Президента України від 21.04.2015 № 223/2015, дає підстави стверджувати, що помилування стосується тільки осіб, засуджених судом за вчинення злочинів (уже притягнутих до кримінальної відповідальності). Актом помилування може бути звільнено особу (осіб) від покарання або дозволено застосувати щодо неї більш м'якого покарання. У зв'язку з тим, що помилування стосується лише осіб, засуджених судом за вчинений злочин (притягнутих до кримінальної відповідальності), питання звільнення від кримінальної відповідальності цим актом не можуть бути

вирішені. Якщо в стадії судового розгляду виявиться обставина щодо наявності акта помилювання, то суд доводить розгляд справи до кінця, виносить обвинувальний вирок і звільняє засудженого від покарання [9]. Таким чином, за умови застосування помилювання особа звільняється від кримінального покарання, яке у кримінальному праві є однією з форм кримінальної відповідальності.

З огляду на зазначене ми вважаємо, що помилювання є обставиною, яка звільняє особу від покарання і не належить до загальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності.

На відміну від кримінального законодавства, положення ст. 21 і 22 Кодексу України про адміністративні правопорушення до обставин, що звільняють від адміністративно-правової відповідальності, дозволяють віднести: 1) передачу матеріалів про адміністративне правопорушення на розгляд громадської організації або трудового колективу; 2) малозначність правопорушення [10].

У цивільному праві ст. 617 Цивільного кодексу України закріплює непереборну силу та випадок як прямі підстави звільнення від відповідальності за порушення договірних зобов'язань [11]. При цьому випадок (казус) у цивільному праві – це така подія, яка могла б не настати, якби особа знала про настання такої події й могла їй запобігти. Тобто випадок – це подія, яку заздалегідь не можна передбачити та запобігти їй [12, с. 116]. Непереборна сила – надзвичайна й нездоланна за певних умов подія, що кваліфікується у галузі цивільного права як кваліфікований випадок. Непереборну силу не лише не можна передбачити, але й не можна запобігти їй будь-якими доступними для особи засобами навіть тоді, коли особа могла передбачити дію непереборної сили [12, с. 116]. Перелік обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин) передбачено у постанові Кабінету Міністрів України й Національного банку України від 21.06.1995 № 444 [13]. До них належать війни, воєнні дії, блокада, ембарго, інші міжнародні санкції, валютні обмеження, інші дії держав, які унеможливають виконання сторонами своїх зобов'язань, пожежі, повені, інші стихійні лиха чи сезонні природні явища, зокрема такі, як замерзання моря, проток, портів тощо.

Звернімо окремо увагу на те, що лише у ч. 2 ст. 679 Цивільного кодексу України законодавець звертається до випадку як до підстави звільнення від зазначеного виду відповідальності, тоді як непереборна сила визнається підставою

звільнення від цивільно-правової відповідальності суб'єктом законодавчої діяльності у ч. 5 ст. 879, ч. 2 ст. 906, ч. 1 ст. 922, ч. 1 ст. 950, ч. 1 ст. 1043 ЦК України [11].

Окрім прямих підстав звільнення від цивільно-правової відповідальності, за порушення зобов'язання положення цивільного законодавства передбачають і непрямі підстави для звільнення від неї [12, с. 117]. Так, наприклад, коли відсутня вина, у тих випадках, коли вина є підставою для відповідальності за порушення зобов'язання (ст. 614 ЦК України), особа звільняється від цивільно-правової відповідальності. Крім цього, крайня необхідність на розсуд суду з урахуванням обставин справи може бути підставою для повного або часткового звільнення від відповідальності [14, с. 10].

До згаданих вище підстав звільнення від цивільно-правової діяльності О. В. Церковна відносить також умисел потерпілого [14, с. 11]. Положення ч. 1 ст. 1193 ЦК України свідчать про те, що умисел потерпілого належить до юридичного факту, за наявності якого особа, яка заподіяла шкоду, безумовно звільняється від обов'язку її відшкодувати [11].

О. В. Церковна також звертає увагу на спеціальні підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності працівників ОВС. Вона зазначає, що, оскільки працівник органів внутрішніх справ через свою професійну діяльність належить до спеціального, особливого суб'єкта, до нього застосовуються ті підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за заподіяну шкоду, що й до інших і, крім цього, додаткові підстави звільнення. До останніх учена відносить заподіяння шкоди під час затримання особи, яка вчинила злочин, а також при виконанні наказу або розпорядження, обов'язкового до виконання. За умови нанесення шкоди під час виконання наказу або розпорядження, обов'язкового до виконання, та затримання особи, яка вчинила правопорушення, від відшкодування шкоди звільняється саме працівник органу, а не державний орган (держава), оскільки держава в таких випадках відповідає завжди. Це означає, що в разі, якщо посадова або службова особа звільняється від відповідальності за заподіяння шкоди, держава не має права регресу до такої особи відповідно до ст. 1191 ЦК України [14, с. 13].

На підставі аналізу вищезазначених положень нормативно-правових актів системи законодавства України можемо констатувати, що обставинами, факт наявності яких законодавець визнає підставою для звільнення від кримінально-правової, адміністративно-правової

та цивільно-правової відповідальності, є такі: 1) невисокий ступінь (малозначущість) суспільної небезпеки правопорушення або втрата ним ознак суспільної небезпечності до розгляду справи; 2) примирення винного з потерпілим; 3) передача особи на поруки; 4) низький ступінь суспільної небезпечності особи правопорушника або те, що особа, яка вчинила правопорушення, перестала бути суспільно небезпечною (зміна обстановки); 5) акт про амністію (помилювання не є обставиною, яка належить до загальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з тим, що звільняє вже засуджених осіб від кримінального покарання).

Третьою ознакою підстав, що звільняють від юридичної відповідальності, на нашу думку, виступає їх реалізація спеціальним суб'єктом. Незалежно від виду юридичної відповідальності звільняють від неї спеціальні уповноважені на те державні органи. Відповідно до ст. 124 Конституції України правосуддя здійснюється виключно судами. Це стосується і звільнення від юридичної відповідальності.

Згідно зі ст. 30 Кримінального процесуального кодексу України у кримінальному провадженні правосуддя здійснюється лише судом [15]. Положення ч. 2 ст. 44 Кримінального кодексу України свідчать про те, що звільнення від кримінальної відповідальності також здійснюється виключно судом, а порядок звільнення від кримінальної відповідальності встановлюється законом [16]. Зміст постанови Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23.12.2005 «Про порядок застосування судами законодавства України про звільнення особи від кримінальної відповідальності» також свідчить про те, що звільнення особи від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених КК України, здійснює виключно суд у порядку, встановленому КПК України [17].

Т. Б. Ніколасенко зазначає, що звільнення від кримінальної відповідальності здійснюється виключно судом [9, с. 373], хоча науковець і наголошує на тому, що з цього приводу в юридичній літературі не існує одностайної думки [9, с. 372]. Одні автори, зокрема Ю. В. Грошевой і Т. М. Добровольська, дотримуються думки, що звільнення від кримінальної відповідальності має здійснюватись виключно судом [8; 19]; інші, зокрема В. С. Єгоров, не поділяють цю позицію, вказуючи, що на досудовій стадії застосовувати заходи кримінального впливу мають право органи прокуратури, слідства та дізнання як елементи державного апарату, що представляють публічну владу, а тому останні,

не доводячи справу до судового розгляду, можуть відмовитись від подальшого кримінального переслідування особи та звільнити її від кримінальної відповідальності [20].

У межах дослідження особливостей звільнення від адміністративно-правової відповідальності за незначне правопорушення Л. В. Шестак зазначає, що звільнення від відповідальності за адміністративне правопорушення є однією з форм виховного впливу, що застосовується органом (посадовою особою) адміністративної юрисдикції. Вона не пов'язана ні з адміністративним стягненням, ні з заходами громадського впливу, оскільки усне зауваження правопорушнику не тягне для нього жодних юридичних наслідків [21, с. 97] (зокрема, не починається перебіг строків накладання адміністративного стягнення, особа вважається такою, що не зазнавала адміністративного впливу, тощо).

Що стосується цивільно-правової відповідальності, то особа звільняється від обов'язку відшкодовувати шкоду виключно за вмотивованим рішенням суду.

Четвертою суттєвою ознакою підстав, що звільняють від юридичної відповідальності, на наш погляд, є те, що за умови їх реалізації держава відмовляється від застосування відповідних заходів державно-правового примусу (відмова від покладання на особу обмежень особистого, майнового та іншого характеру [22] або відмова від застосування установлених законом обмежень певних прав і свобод [17]).

Якщо ми говоримо про підстави, що виключають юридичну відповідальність, то у широкому розумінні терміна «виключення» ми вважаємо, що «наявність юридичної відповідальності не допускається», тобто вона не є можливою. Що ж стосується «звільнення від юридичної відповідальності», то цей вислів означає, що така відповідальність була можливою, але внаслідок певних обставин порушника до неї не притягують [14, с. 10].

Таким чином, за умови реалізації підстав, що звільняють від юридичної відповідальності, держава має «можливість» вжити до винної особи, яка вчинила правопорушення, тих чи інших заходів державно-правового характеру (обмежень особистого, майнового та іншого характеру, наприклад: обмеження свободи пересування, вибору виду трудової діяльності, посади, певних занять протягом певного часу, обмежень у розпорядженні своїм часом, спілкуванні з родичами та ін.), проте за наявності певних обставин (які на законодавчому рівні визнано такими, що звільняють від юридичної

відповідальності) вона відмовляється від їх застосування.

Спираючись на викладене, маємо підстави до основних ознак підстав, що звільняють від юридичної відповідальності, віднести такі:

- пов'язані з юридично значущою неправомірною поведінкою;
- формально закріплені на законодавчому рівні;
- реалізуються спеціальним суб'єктом;
- специфічні юридичні наслідки (за умови реалізації підстав звільнення від юридичної відповідальності держава відмовляється від застосування відповідних заходів державно-правового примусу).

Перелік вищезазначених ознак підстав, що звільняють від юридичної відповідальності, не є вичерпним, він може бути продовжений шляхом їх уточнення та доповнення. Наприклад, такі ознаки досліджуваного явища, як «обставини, визначені в кримінальному, адміністративному, цивільному законодавстві та інших його галузях», «реалізуються спеціальним суб'єктом», на наш погляд, тісно пов'язані з такою їх специфічною рисою: вони реалізуються в установленому законом порядку або в результаті юридичної діяльності. У свою чергу, зі змісту такої ознаки підстав, що виключають юридичну відповідальність, як «пов'язані з юридично значущою неправомірною поведінкою» випливають неправомірність і суспільна небезпечність (суспільна шкідливість) цього правового явища тощо. Однак вищезазначений перелік основних рис підстав, що звільняють від юридичної відповідальності, на наш погляд, розкриває їх зміст, характеризує це правове явище як відносно самостійне й дозволяє сформулювати теоретично-обґрунтоване, логічно-зв'язане його поняття.

Підстави, що звільняють від юридичної відповідальності, – це визначені законодавством обставини, за наявності яких особа, що порушила суб'єктивні права чи вчинила правопорушення, не притягається до юридичної відповідальності.

Традиційно в юридичній літературі сукупність загальних підстав, визначених у кримінальному, адміністративному, цивільному та інших галузях права, що виключають юридичну відповідальність, поділяють на дві множини: 1) особа, яка вчинила правопорушення, перестала бути суспільно небезпечною; 2) правопорушення в результаті змін обставин втратило ознаки суспільної небезпечності [4, с. 481; 24, с. 156].

У межах загальнотеоретичного дослідження ознак, змісту, сутності та юридичної й соціаль-

ної природи обставин, що звільняють від юридичної відповідальності, ми вважаємо за доцільне запропонувати таку їх класифікацію.

Залежно від предмета правового регулювання:

- обставини, що звільняють від конституційно-правової відповідальності;
- обставини, що звільняють від кримінально-правової відповідальності (наприклад, дійове каяття, примирення винного з потерпілим, передача особи на поруки, зміна обстановки, закінчення строків давності, амністія);
- обставини, що звільняють від адміністративно-правової відповідальності (наприклад, передача матеріалів про адміністративне правопорушення на розгляд громадської організації або трудового колективу, малозначність правопорушення);

– обставини, що звільняють від цивільно-правової відповідальності (наприклад, непереборна сила, казус, умисел потерпілого) тощо.

– Залежно від обов'язковості застосування:

- обставини, з фактом наявності яких законодавець пов'язує обов'язок правозастосовного органу звільнити особу від юридичної відповідальності (наприклад, дійове каяття, примирення винного з потерпілим, передача особи на поруки, зміна обстановки, закінчення строків давності, умисел потерпілого тощо);

– обставини, з фактом наявності яких законодавець надає право правозастосовному органу на його розсуд звільнити (не звільняти) особу від юридичної відповідальності (наприклад, крайня необхідність на розсуд суду в цивільному судочинстві з урахуванням обставин справи може бути підставою повного або часткового звільнення від відповідальності [14, с. 10]).

Залежно від вольової ознаки:

- обставини, факт наявності яких пов'язується з волею суб'єкта юридичної відповідальності (наприклад, дійове каяття, примирення винного з потерпілим, малозначність діяння тощо);

– обставини, факт наявності яких не пов'язується з волею суб'єкта юридичної відповідальності, перебуває поза волею суб'єкта юридичної відповідальності (наприклад, непереборна сила, випадок (казус), зміна обстановки, закінчення строків давності, амністія тощо).

Підсумовуючи викладене, можемо констатувати таке.

Підстави, що звільняють від юридичної відповідальності, – це визначені законодавством обставини, за наявності яких особа, що порушила суб'єктивні права або вчинила правопорушення, не притягається до юридичної відповідальності.

До основних ознак підстав, що звільняють від юридичної відповідальності, належать: 1) зв'язок з юридично значущою неправомірною поведінкою; 2) формальне закріплення на законодавчому рівні; 3) реалізація спеціальним

суб'єктом; 4) специфічні юридичні наслідки (за умови реалізації підстав звільнення від юридичної відповідальності держава відмовляється від застосування відповідних заходів державно-правового примусу).

Список бібліографічних посилань

1. Шульга А. М. Загальнотеоретичні аспекти правомірної поведінки особи : монографія. Харків : Майдан, 2013. 412 с.
2. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.07.2017).
3. Про застосування амністії в Україні : закон України від 01.10.1996 № 392/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-вр> (дата звернення: 20.07.2017).
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. 4-те вид., допов. і перероб. Київ : Алерта, 2014. 524 с.
5. Маляренко В. Т., Музика А. А. Амністія та помилування в Україні : навч. посіб. Київ : Атіка, 2007. 700 с.
6. Школа С. М. Кримінально-правові проблеми застосування амністії та здійснення помилування в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2003. 22 с.
7. Житний О. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 21 с.
8. Положення про порядок здійснення помилування : затв. указом Президента України від 21.04.2015 № 223/2015 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015> (дата звернення: 24.07.2017).
9. Ніколаєнко Т. Б. Поняття звільнення від кримінальної відповідальності та його зміст. *Університетські наукові записки*. 2007. № 4 (24). С. 370–376.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення : закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page2> (дата звернення: 20.07.2017).
11. Цивільний кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 28.07.2017).
12. Відповідальність у приватному праві : монографія / І. Безклубий, Н. Кузнєцова, Р. Майданик та ін. ; за заг. ред. І. Безклубого. Київ : Грамота, 2014. 416 с.
13. Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті : постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 21.06.1995 № 444 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-95-п> (дата звернення: 28.07.2017).
14. Церковна О. В. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2008. 20 с.
15. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 30.07.2017).
16. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 30.07.2017).
17. Про порядок застосування судами законодавства України про звільнення особи від кримінальної відповідальності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 12 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05> (дата звернення: 15.08.2017).
18. Грошевой Ю. М. Освобождение от уголовной ответственности в стадии судебного разбирательства : учеб. пособие. Харьков : Харьков. юрид. ин-т им. Ф. Э. Дзержинского, 1979. 82 с.
19. Добровольская Т. Н. Об изменении порядка прекращения уголовных дел и некоторых спорных проблемах правосудия. *Конституция СССР и дальнейшее укрепление законности и правопорядка*. М. : ИПАН, 1979. С. 177–178.
20. Егоров В. С. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности. М. : Изд-во Моск. психол.-социал. ин-та, 2002. 279 с.
21. Шестак Л. В., Веремієнко С. В. До питання про звільнення від адміністративної відповідальності за незначне правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 30, т. 2. С. 96–98. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.30/part_2/26.pdf (дата звернення: 20.08.2017).
22. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. Київ : Атіка, 2004. 296 с.
23. Олійник А. Ю. Основи історії і теорії держави і права : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2015. 200 с.

Надійшла до редколегії 28.09.2017

**КАЛЕНИЧЕНКО Л. И. ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА
ОСНОВАНИЙ ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ ЮРИДИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ**

Выделены и проанализированы основные существенные черты оснований, которые освобождают от юридической ответственности, сформулировано понятие «основания освобождения от юридической ответственности». Их автор определяет как определённые законодательством обстоятельства, при наличии которых лицо, нарушившее субъективные права или совершившее правонарушение, не привлекается к юридической ответственности.

К числу основных признаков оснований освобождения от юридической ответственности отнесены: 1) связь с юридически значимым поведением; 2) формальное закрепление на законодательном уровне; 3) реализация специальным субъектом; 4) специфические юридические последствия (при условии реализации оснований освобождения от юридической ответственности государство отказывается от применения определённых мер государственно-правового принуждения).

Ключевые слова: юридическая ответственность, освобождение от юридической ответственности, основания освобождения, неотвратимость ответственности.

**KALENICHENKO L. I. GENERAL THEORETICAL CHARACTERISTICS
OF THE GROUNDS FOR THE RELIEF OF LEGAL LIABILITY**

The basic essential features of the grounds, which relieve from legal liability have been singled out and analyzed; the notion of “the grounds for the relief of legal liability” has been formulated. The author determines them as circumstances defined by the law, in the presence of which a person, who violates subjective rights or committed an offense, is not brought to legal liability.

The main grounds for relief of legal liability include: 1) relation to legally significant unlawful conduct; 2) formal consolidation at the legislative level; 3) the implementation by a special subject; 4) specific legal consequences (in case of the implementation of the grounds for the relief of legal liability, the state refuses to apply appropriate measures of state and legal coercion).

The main types of grounds, which relieve from legal liability, have been distinguished according to the following criteria: 1) depending on the object of legal regulation; 2) depending on the mandatory application; 3) depending on the volitional character.

Keywords: legal liability, relief of legal liability, grounds for the relief, inevitability of liability.